

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خلاصہ جامعہ شناسی انحرافات اجتماعی

نویسنده:

احمد بخارایی

فصل اول: کلیات

- ◀ جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی با این فرض که افراد بشر، محصول شرایط اجتماعی‌اند، رفتارهای انحرافی افراد را در متن زندگی اجتماعی تحلیل می‌کنند.
- ◀ هنجارهای اجتماعی شامل ۳ دسته ارزش‌ها، آداب و رسوم و قوانین است.
- ◀ اگر یک شخص برخلاف هنجارها رفتار کند، منحرف و کجرو قلمداد می‌شود.
- ◀ جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی به شناخت علل بیرونی در ۳ سطح خرد، میانه و کلان همراه با تحلیل واحدهای اجتماعی متناظر با هریک از سطوح ۳گانه تحلیل یعنی واحدهای تحلیل اشخاص، گروه‌ها، سازمان‌ها، نهادها و ساختارها می‌پردازد.
- ◀ شرح لفظ فقط پوسته ظاهری واژه را کنار می‌زند اما تعریف، به شناخت می‌رساند.
- ◀ اگر انحراف، یک عمل باشد پس باید نظارت و مهار اجتماعی برای مقابله به قصد زدودن و راندن انحراف، به صحنه آید و به دنبال تقویت تعهد در وجدان جمعی و هنجارشکنان باشد.
- ◀ اگر انحراف، یک عکس‌العمل تلقی شود، به صحنه آمدن مهار اجتماعی، فقط به جابجایی منحرف و از متن به حاشیه رفتن او می‌انجامد و حل مسئله را دشوارتر می‌سازد.
- ◀ انحراف اگر طبیعی تلقی شود، به آسیب‌شناسی روانی و اگر غیرطبیعی قلمداد شود، به آسیب‌شناسی اجتماعی سوق پیدا می‌کنیم.
- ◀ اگر انحراف طبیعی تلقی شود، به دام نظریه‌های زیستی - اجتماعی افتاده‌ایم که در آنها منحرف، بعنوان یک لذتجو ترسیم می‌شود.
- ◀ بنابر رویکرد طبیعی بودن انحراف، شرط نخست درمان درد اجتماعی عبارت است از لزوم مهار و سلطه اجتماعی.
- ◀ اگر در سطح کلان به تحلیل پدیده انحراف بپردازیم، نقش عواملی نظیر بی‌نظمی اجتماعی، واپس ماندگی فرهنگی، نبود انسجام اجتماعی، طبقات اجتماعی، سازمان‌شکنی اجتماعی و بطور کلی نظریه‌های احساس فشار همگانی پا به عرصه تحلیل می‌گذارند.
- ◀ اگر در سطح میانه به تحلیل بپردازیم، نقش عواملی نظیر جامعه‌پذیری، شهرنشینی، تعارض نقش‌ها، فاصله نسلی، از خود بیگانگی، تحرک اجتماعی و پویایی اجتماعی در تحلیل پدیده انحراف به صحنه می‌آیند.
- ◀ در سطح خرد به نقش عوامل یادگیری و کنش متقابل توجه می‌شود.

نظم و نظارت اجتماعی:

- ✓ اساس نظم اجتماعی در این است که مردم بدانند دیگران از آنها چه انتظاری دارند و بتوانند رفتار دیگران را در اغلب موارد پیش‌بینی کنند.
- ✓ بی‌نظمی و هنجارشکنی در جامعه زمانی پدید می‌آید که افراد به وظایف خود عمل نکنند و یا نسبت به وظایف خود آگاه نباشند.

نظارت از طریق اجتماعی کردن:

- ✓ فرآیند اجتماعی شدن شامل یادگیری، گرایش‌ها، آرزوها، عادات و نقش‌های اجتماعی است.
- ✓ اجتماعی شدن افراد جامعه به این معنی است که مردم جامعه عاداتی کسب کنند و آرزوهایی داشته باشند که برای جامعه مطلوب است.
- ✓ فرد زمانی اجتماعی محسوب می‌شود که هنجارها، ارزش‌ها و منابع‌های اجتماعی را درونی کرده باشد و حتی در خلوت نیز آنچه را جامعه انجام ترجیح می‌دهد انجام دهد.

نظارت از طریق فشار گروه‌های نخستین:

- ✓ اثر گروه‌هایی بیشتر است که از لحاظ تعداد محدودترند، روابط میان اعضای آنها صمیمانه‌تر و نزدیکتر است و افراد به مدت طولانی‌تر در آن گروه‌ها باقی می‌مانند.
- ✓ نظارت در گروه‌های نخستین بصورت غیررسمی و خودجوش است.
- ✓ اطاعت از هنجارهای گروه نخستین از سوی عضو، بطور نسبی و مقایسه‌ای تحقق می‌یابد.
- ✓ در مواردی که تخلف از هنجارها به آبرو و حیثیت فرد لطمه می‌زند، سرزنش گروه برای فرد غیرقابل تحمل است.
- ✓ هورتون در نوشته‌اش از اسکیموهای قطبی، از تاثیر فشار اجتماعی گروه‌های نخستین بر آنها سخن به میان آورده است.

نظارت اجتماعی از طریق گروه‌های دومین:

- ✓ گروه‌هایی وسیع‌تر بوده که روابط اعضای آنها کمتر صمیمانه و بیشتر رسمی است و افراد برای هدف‌های خاصی وارد آن می‌شوند.
- ✓ حفظ پایگاه اجتماعی در گروه دومین برای افراد مطلوب است اما کسب رضایت روانی به اندازه گروه‌های نخستین نیست.
- ✓ برای نظارت بر رفتار اعضا از ابزار رسمی مانند وضع قوانین در مجلس، مقررات اداری، بخشنامه‌های رسمی، استفاده از اعطای مزایا و بهره‌گیری از مجازات و جریمه‌های رسمی سود می‌برند.
- ✓ مکانیزم رسمی زمانی موثرتر است که از تایید و قبول گروه‌های نخستین برخوردار باشند.
- ✓ در گروه‌های دومین بعلاوه کثرت اعضا، روابط غیررسمی شکل گرفته و گروه‌های نخستین داخل گروه دومین ایجاد می‌شود که ممکن است اثر مکانیزم‌های کنترل در گروه دومین را تضعیف یا تقویت کند.

نظارت از طریق زبان و زور:

- ✓ زبان وسیله بیان واقعیات و نیز نظارت اجتماعی است.
- ✓ استفاده از مفاهیم خاص، وسیله‌ای است که گروه با آن، اعضا را حفظ و اداره می‌کند.
- ✓ استفاده از زبان خاص گروهی، ارتباط و پیوستگی اعضا را تقویت می‌کند.
- ✓ جامعه رسمی به منظور جلب حداقل هم‌رنگی از جانب اعضا، در برخی اوقات از طریق وضع قانون و تعیین مجازات، به زور متوسل می‌شود.
- ✓ استفاده از زور همیشه با توفیق همراه نیست و گاهی می‌تواند دارای کارکرد منفی باشد.

پایگاه، منزلت و نقش:

- ✓ پایگاه اجتماعی را عبارت از موقعیتی خاص در نظام اجتماعی می‌دانند که متضمن حقوق، وظایف و انتظارات رفتاری معینی است مانند پایگاه کودکی و والدین.
- ✓ در تعریف فوق، پایگاه به آن چیزی که فرد هست اطلاق می‌شود و جنبه عینی و قراردادی دارد و نقش اجتماعی به رفتاری که از فرد در پایگاه اجتماعی معینی انتظار می‌رود، گفته می‌شود.
- ✓ منزلت اجتماعی به معنای حیثیت و احترام اجتماعی است که بیشتر جنبه فرهنگی و ذهنی دارد.
- ✓ ماکس وبر از نخستین کسانی است که کوشید مفهوم جدیدی از پایگاه ارائه کند.
- ✓ به عقیده وبر، پایگاه اجتماعی فرد همراه با درآمد و قدرت سیاسی، ۳ بعد اصلی قشربندی اجتماعی را تشکیل می‌دهند.
- ✓ یکی از رایج‌ترین تقسیمات پایگاه اجتماعی، تقسیم آن به ۲ نوع اکتسابی و موروثی و انتسابی است.
- ✓ پایگاه موروثی به منزلت شباهت دارد و ناشی از خواست و کوشش فرد نیست مانند منزلت جنسیتی و برتری‌های نژادی و قومی.
- ✓ پایگاه اکتسابی عمدتاً محصول کوشش شخص در عرصه‌های تحصیلی و شغلی است.

عوامل تعیین‌کننده رفتار:

- ✓ روانشناسان معمولاً بدنبال شناخت عوامل درونی تعیین‌کننده رفتار و جامعه‌شناسان بدنبال عوامل اجتماعی هستند.
- ✓ رفتار فرد در موقعیت ویژه‌ای نشان‌دهنده نیازها، فشارها و خواسته‌هایی است که از موقعیت حاکم بر رفتار فرد نشأت می‌گیرد.
- ✓ عواملی که تعیین‌کننده رفتارند، دارای دو جنبه خصیصه‌ای و موقعیتی هستند.
- ✓ منظور از عوامل خصیصه‌ای، هنجارهای درونی شده طی روند جامعه‌پذیری است.

منظور از عوامل موقعیتی، موارد زیر است:

- الف) ناشناخته بودن هویت فردی در یک محیط به نحوی که احساس کند نظارت اجتماعی کمتری روی وی است مانند رفتار تماشاگرها در استادیوم‌های ورزشی.
- ب) امکان ارجاع مسئولیت رفتار به دیگران و تقسیم عوارض ناشی از رفتار فرد بین تعدادی از افراد.
- ج) وجود فرصت کافی در غیاب نظارت رسمی برای ارتکاب به رفتار از سوی فرد مانند سرقت در مجتمع‌های مسکونی.